

*Seramik Alanında Kullanılan Terim ve Kavramlarda Türkçenin Durumu**

The Situation of Turkish in Terms and Concepts Used in Ceramic

Fikret HACIZADE**

ÖZET

Bilim, sanat ve endüstri dünyasının en kapsamlı alanlarından biri olan seramik, aynı zamanda zengin terim ve kavram varlığına sahiptir. Terim ve kavramların bol kullanıldığı seramikte, çoğunluğun anlayabileceği bir Türkçenin ortaya konulması çok önemlidir. Bu nedenle de seramik çalışmalarındaki Türkçenin bilimsel ve sanatsal kapasitesinin kullanım özelliklerini, terim ve kavram çerçevesinde incelemeye çalıştık.

Çalışmada araştırma malzemesi olarak seramik alanında Türkçe yazılmış kitaplar, makaleler, bildiriler ve yabancı dillerden Türkçeye aktarılmış eserler gözden geçirildi. Seramikte kullanılan Türkçenin durumu, bu kaynaklardan alınan örneklerle konu çerçevesinde açıklanmaya çalışıldı.

Seramikle ilgili yapılan çalışmalarda yabancı kökenli terim ve kavramların yoğun kullanıldığı, terim birliğinin sağlanmadığı ve bunun da terim ve kavram kargaşasına yol açtığı görülmektedir. Yaşanan bu kargaşa, seramikte kullanılan Türkçenin bir bilim ve sanat dili olarak gelişmesini engellemektedir. Yapılan çalışmada seramik alanında Türkçe yazılan eserlerin anlaşılmasını zorlayan ve ayrıca dilin kirliliğine de yol açan bu kargaşanın temel nedenleri tespit edilmeye çalışılarak bazı çözüm önerilerinde bulunulmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Türkçe, seramik, terim, kavram, sürme.

ABSTRACT

Ceramic is not only directly linked to the branch of many of science, art and industry, but also has a number of terms and concepts. In ceramics that has such a rich existence of term and

* Bu makale, 1. Ulusal Sanat ve Tasarım Sempozyumu ve Sergisi'nde sunulan, "Seramikteki Bazı Terimlerin Türkçe Açısından İncelenmesi" isimli bildiriye konu olan genişletilmiş devamıdır.

** Yrd. Doç. Dr., SÜ Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü Öğretim Üyesi, fikrethacizade@selçuk.edu.tr

concepts, using of Turkish that the majority can understand is very important. So, we tried to explain the usage of Turkish language's features of scientific and artistic capacity as term and the concept in studies on ceramic. In this study, research materials like books, articles, papers, written in Turkish in the field of ceramic and translated works from foreign languages into Turkish and ceramic's science, technology and art froms were the basic as study area. The situation of Turkish used in ceramic explained with the examples taken from these sources.

In the studies on ceramic it was observed that the terms and concepts of foreign origin are mainly in the works on ceramics, but there is no union of terms and this situation has ocured concept disorder. This disorder prevents Turkish used in ceramic to improve as a language of science and art.

In this study, it was not only determined main reasons of this disorder that urges to understand of meaning the works written Turkish in ceramic area and causes to language filthiness, but also suggested some solutions to these problems.

•

KEY WORDS

Turkish, ceramic, term, concept, antimoniy.

“Öyle istiyorum ki, Türk Dili bilim yöntemleriyle kurallarını ortaya koysun ve her dalda yazı yazanlar bütün terimleriyle çoğunluğun anlayabileceği güzel, ahenkli dilimizi kullansınlar.” ATATÜRK, 1931.

1. GİRİŞ

Büyük Atatürk'ün seksen üç sene önce ileri sürdüğü bu düşünce güncelliğini bugün de korumaktadır. Seramik alanında bilim ve sanat dünyasının çoğunluğunun anlayabileceği bir Türkçenin kullanılması her zamankinden daha çok önem taşımaktadır. O halde seramik alanında kullanılan terim ve kavramlar açısından Türkçenin bugünkü durumu nedir?

Bu çalışmanın temel amacı da seramikle ilgili çalışmalarda, terim ve kavram açısından Türkçenin bilimsel ve sanatsal kapasitesinin kullanım özelliklerini ortaya koymaktır. Çalışmada araştırma malzemesi olarak, seramik alanında Türkçe yazılmış kitaplar, makaleler, bildiriler ve yabancı dillerden Türkçeye aktarılmış eserlerden örnekler ele alınmıştır. İnceleme alanı olarak da seramiğin bilim, teknoloji ve sanat dallarına ağırlık verilmiştir. Seramik alanındaki çalışmalarda Türkçenin konu çerçevesinde kullanım özellikleri bilimsel deyiş açısından ele alınmış, kaynaklardan alınan örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Konu, bir makale kapsamında genel hatları ile gözden geçirilmiştir.

Seramik, bilim ve sanat dalları arasında en kapsamlı olanlarından biridir. O, kendi varlığını kimya, teknoloji, mineraloji, arkeoloji, malzeme, mühendislik gibi bilim dalları ve resim, heykeltıraşlık, mimari, tasarım, grafik gibi sanat dalları ile etkileşim içerisinde sürdürmekte ve geliştirmektedir. Belirtilen bilim ve sanat dallarının seramiğin terim biliminin oluşmasında önemli bir payı vardır. Ortak kavramlar, etkileşim dallarına ait terimlerin seramikte de kullanılmasını kaçınılmaz yapmıştır. Bu nedenle seramikte çok sayıda terim ve kavram kullanılmakta ve bu sayı her geçen gün artmaktadır.

Terimlerin yanlış seçilmesi ve yanlış kullanılması, diğer dallarda olduğu gibi, seramikte de terim ve kavram kargaşasının nedenleri arasındadır. Eğitim ve öğretimimizin her alanında yaşanan bu karışıklığa Prof. Dr. Zülfikar da işaret etmiştir: *“Eğitim ve öğretimimizi zorlayan durumlardan biri bu kargaşanın yaşanmasıdır. Bunun temel nedenlerinden biri de terim çoğunluğu veya kalabalığının mevcutluğudur. Bir kavrama karşılık olarak gösterilmiş olan birçok değişik terim, anlatımda daima kargaşa yaratmış, hatta hukuki sorunların doğmasına bile neden olmuştur. Bu sebeple, yeni dönemde hiçbir dille*

görülmeven terim farklılığına son vererek Türkçe terimlerden birinde birleşmeliyiz. "(Zülfikar 1991: VIII).

Bilimsel eserlerin dili, kendi netliği ve mantıksallığı ile seçilir. Bu özelliklerin ortaya konulması açısından terim kullanımı, bilimsel deyişin başlıca özgünlüğü sayılmaktadır. Her alanda olduğu gibi, seramikte de terimler, ifade ettikleri kavramların dildeki somutluk aracıdır. Kavramlar açıklanırken, kullanılan Türkçenin onu en iyi anlatabilecek nitelikte olması ilkesi gözetilmelidir. Bunun için, Türkçenin sözlük hazinesinden iyi faydalanmalı ve gerekirse diğer lehçelerdeki Türkçe terim ve kavramlardan da yararlanılmalıdır. Bilim, sanat ve meslek öğrenmenin yolu, terim öğrenmekle başlar. M. Gasimov'un da belirttiği gibi: "*Terminoloji bilim öğrenmenin anahtarıdır.*" (Gasimov 1987: 5).

Dünyaca ünlü Türkolog V. Radloff Türkler için, "Dünyaya tarih yazan, fakat kendi tarihini yazmayan Türkler" diye not düşmüştür. Ne var ki, Türkçe konusunda da benzer gerçekler yaşanmıştır: "*Uzun bir dönem Arapçayı bilim dili, Farsçayı ise edebiyat dili olarak benimsemiş olan Türkler, bu dillerde dünya çapında ünlü eserler ortaya koydukları halde, ana dili olan Türkçeyi konuşmaktan bile sakınmışlardır.*" (Zülfikar 1991:VII).

Aynı yaklaşım bir başka şekilde günümüzde de devam etmektedir; hâlâ Türkçe yazılarda ve konuşmalarda yabancı kelimeleri kullanmayı bir marifet, bir bilginlik hesap edenler vardır. Böylece dikkatsiz bir biçimde dilimizin kirlenmesine ve kendi kimliğimizden de uzaklaşmamıza yol açmış oluyoruz.

Prof. Dr. H. Ölmez, Türkçede bilim ve sanat diline özgü terimler konusunda şöyle yazmaktadır: "*Bin yıldan fazla bir zamandan beri bilim ve sanatla uğraşan, çeşitli alanlarda amut eserler ortaya koyan, ileri bir kültür ve uygarlığa, dünyada konuşulan diller arasında beşinci sırada bulunan bir dile sahip olan Türk Milletinin bugünkü nesillerinin terim sorununu çözümlenmemiş olmaları düşünülemez.*" (Ölmez 1999: XIX).

Bilim ve sanat alanındaki eserlere terimler açısından bakıldığında farklı manzaralarla karşılaşmak mümkündür. Biz konuyu araştırırken; seramik çalışmalarında yabancı kökenli terimlerin ve kavramların ağırlıkta olması, aynı anlama gelen yabancı terimlerle Türkçe terimlerin (eşanlamlı terimlerin) paralel şekilde kullanılması, aynı kavram bildiriminin Türkçede farklı terimlerle ifade edilmesi gibi sorunlar dikkatimizi çekmiştir. Ayrıca, A. Turani'nin haklı olarak işaret ettiği bir husus daha vardır: "*Kimi terimlerin karşılıklarının bir çok kitapta başka başka hatta yanlış olarak yazıldığı, bizzat sanatçılardan birçoğunun kimi terimler hakkında aynı bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.*" (Turani 2010: 5). Diğer önemli

bir husus ise: “Kendi sanat dilimizin yerine yabancı kültür dilini kullanmamız sanat değeri çok düşük olan eserlerin ortaya çıkmasına da neden olabilir” (Necefoğlu 2007: 139). Görüleceği üzere bu tutarsızlıklar seramikte kullanılan Türkçede bir karmaşa oluşturmakta ve bilimsel değişim temel ilkelerine ters düşmektedir. Bu sebeple de araştırmayı dikkatimizi çeken bu sorunların incelenmesi üzerine yoğunlaştırmış bulunmaktayız.

2. Konunun Yabancı Kökenli Terim ve Kavramların Kullanılması Açısından İncelenmesi

Terim ve kavram söz konusu olduğu için bunların tanımlarını hatırlatacak olursak, “Terim, bilim, sanat ve meslek dalıyla veya konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı olan kelimedir. Kavram ise bir nesnenin veya olayın zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhumudur.” (TS 1988: 817, 1458). “Türkçede kullanılan terim sözcüğü, Latince ‘sınır, son’ anlamına gelen terminus kelimesine benzetilerek derlemek filinin eski şekli olan termek fiilinden –im eki getirilerek türetilmiştir.” (Zülfikar 1991: 20). Kavramlardan farklı olarak, terimlerin en başta gelen özelliklerinden birisi bilimsel bir kavrama tek karşılığın bulunmasıdır.

Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından günümüze kadar diğer alanlarda olduğu gibi, seramik alanında da Türkçe terim yapma çalışmaları sürdürülmektedir. Bu çalışmalar özellikle, 20. yy.’ın 60’lı yıllarından başlayarak ülkemizde endüstriyel seramiğin gelişmesi ile hareketlenmiştir. Örnek gösterecek olursak, tek başına seramikle ilgili olmasa da, diğer sanat dalları ile birlikte bir takım ansiklopedi ve sözlüklerin hazırlandığını söyleyebiliriz (Arseven 1965, Acıpayamlı 1976, İstinyeli 1973, Sümer 1977, Şahin 1983, Ökse 1999, Sözen 2005, Turani 2010 vb.).

Buna rağmen seramik alanında Türkçe terim yapma çalışmalarının yetersiz kaldığını, hatta son dönemlerde yabancı terim ve kavramların daha çok kullanıldığını görüyoruz. Bu, kesinlikle yabancı terimler kullanılamaz, anlamına gelmemelidir. Ana dilde karşılığı olmayan veya bulunmayan yabancı terimlerin kullanılması doğaldır. Nitekim “Sözlük içeriği alınma sözlerden tecrit edilmiş saf bir dil düşünmek mümkün değildir.” (Asadov 1997: 104), fikri de dil bilimcilerin vardığı bir sonuçtur. Yalnız söz konusu olan, Türkçede karşılığı bulunduğu halde yabancı terimler kullanılmasına devam edilmesidir.

Seramik alanında kullanılan çok sayıdaki yabancı kökenli terim ve kavramlardan sadece bir kısmını bu çalışma kapsamında ele alınmaktadır. Çalışma seramikle ilgili olduğu için incelemeye de *seramik* kelimesinden başlamanın daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

Seramik teriminin, köken itibariyle Yunanca *keramos* sözcüğünden geldiği ve Almancaya “Keramik”, İngilizceye “Ceramic”, Fransızcaya “Ceramique”, Rusçaya “Keramika”, Türkçeye ise Fransızcadan “Seramik” şeklinde geçtiği bilinmektedir (Turani 2010: 131; Arseven 1965: 1027; Ökse 1999: 1; Şahin 1983: 30; Bengisu 2006: 2; Burdeyniy 2005: 5).

Türkçe yazılı kaynaklarda *seramik* teriminin tanımlanması ve kelime anlamı açıklamalarında farklı durumlarla karşılaşmıştır. Kaynakların bir kısmı bu kelimenin ‘ pişirilmiş kil mamülü ’ (Turani 2010: 132), kimisi *keramos* tabirinin ‘boynuz’ manasına geldiğini ve bunun da boynuz gibi sertleştirilen topraktan yapılmış şeylere tesmiye edildiğini zikretmektedir (Arseven 1965: 1027; Arcasoy 1985: 1). Bazıları *keramos* sözcüğünün ‘kil, killi toprak, çömlekçi toprağı ve topraktan yapılmış kap’ (Ökse 1999: 1; Bengisi 2006: 5) anlamına geldiğini, bazıları Sanskritce “yakmak-pişirmek” anlamlı bir kökten geldiğini (Bengisu 2006: 1) yazmaktadır. Diğer araştırmacılar ise “*kilden yapılmış ve pişirilmiş her tür eşyanın genel adı seramiktir*” (Sözen 2005: 213; Şahin 1983: 30) şeklinde nitelendirmeler yapmışlardır.

Seramik terimi ile ilgili diğer çelişki, Türkçede bu kelimenin her iki okunuş şeklinin (*seramik* ve *keramik*) kullanılmasıdır. Günümüz Türkçesinde *seramik* şekli daha yaygın kullanılıyor olsa da, bazı ağzılarda ve kaynaklarda *keramik* şekli de yer almaktadır. Hatta Türkçede bu terimin hangi şeklinin kullanılması meselesi son dönemlerde tartışılır hale gelmiştir. Örnek olarak, C.E. Arseven “Sanat Ansiklopedisi” kitabında bu terim’in *keramik* şeklini kullanmıştır. Araştırmacının bu konudaki açıklamaları dikkat çekicidir: “*Fransızcada “c” harfiyle yazılan “ceramique” kelimesi Fransızlarca seramik suretinde telaffuz olunursa da diğer milletlerin lisanında keramik diye yazılıp okunduğuna ve Yunancada keramostan geldiği söylendiğine göre dilimizde bunun Fransız şivesiyle seramik şeklinde yazıp okumak doğru olmaz. Zaten Türkçe ile bir münasebeti görülen bu kelimenin Yunanca ‘boynuz’ manasında olan keramos’tan geldiği de şüphelidir. Türkler, kurduğu vakit sertleşen ve damlar üzerine örtülen özlü balçığa keren ve güneşte kurutulan toprak tuğlalara kerpiç, dedikleri gibi damlara örtülen pişmiş toprak levhalarına da keremit veya kiremit, yoğrulmuş ve karılmış balçığa karma ve kuruyunca katılaştıran bazı cisimlere de kerme derler. Bu tabirlerin keramik sözüyle bir münasebeti göze çarpmaktadır. Binaenaleyh Türklerin bu nevi çanak çömlek yapan en eski bir millet olması itibariyle bu kelimenin menşeyini Türkçede aramak bilim adamlarına düşen bir vazifedir. Son zamanlarda yapılan tedkikat ve araştırmalar keramik sanatının en eski eserlerinin Asyada ve bilhassa Türk ülkelerinde bulunduğunu meydana çıkarmıştır.*” (Arseven 1965: 1027), diyerek devam

eden yazar, *keramik* kelimesinin de bu topraklarda yaşayan toplumlara ait olacağına işaret etmektedir.

Araştırma sırasında dünya dillerinin birçoğunda bu terimin *keramik* şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca diğer Türk cumhuriyetleri ve Türk topluluklarında da kelime *keramik* olarak yaygınlaşmıştır. Türkçedeki “kerpiç”, “kiremit”, “kerme” ve “keren” kelimelerinin, “keramik” ile bir yakınlığı vardır ve bunun araştırılması gerekir. Belirtilen kelimelerden bazılarının başka halkların diline de geçerek kullanıldığı da bilinmektedir. Kerpiç sözcüğü bunun en iyi örneğidir. “*Kerpiç sözcüğünün Rusçaya Türkçeden geçtiği bilinmektedir. Rusçada bu sözcük hem ayrılıkta, hem de kelime birleşiminin birinci parçası olarak inşaat terminolojisinde önemli yer tutar*” (Asadov 1997: 125). *Keramikle yakınlığı olan Türkçe keren kelimesi ise, Azerbaycan Türkçesindeki bir ata sözünde kendisine şöyle yer bulmuştur:*

“*El bir olsa dağ oynadar yerinden,
Söz bir olsa zerbi keren sındırar.*” (ADİL, III. C., s. 52)

Keren kelimesi burada aynen keramik gibi sert, darbeye (zarbe -Azr. Türk.) karşı dayanıklı bir malzeme anlamında kullanılmıştır.

Soru işareti oluşturan diğer bir husus da şudur: Seramik kelimesinin kökeninin “keramos”tan geldiğini kabul etsek bile (ki, bu da tartışılır), o halde neden onun orijinale daha yakın olan *keramik* değil de, ikinci elden alınma *seramik* şeklini kullanmaktayız.

Tüm yukarıda söylenenleri göz önüne alarak, biz de Türkçede seramik yerine *keramik* teriminin kullanılmasının daha doğru olacağı kanısındayız. Yalnız günümüz Türkçesinde *seramik* şekli daha yaygın olduğu için, biz de anlaşılabilirlik korumak adına çalışma kapsamında bu şeklini kullanmak zorunda kaldık. Diğer yandan kelimenin *keramik* şekli ne kadar sık kullanılırsa, bunun rahatlıkla dile yerleşebileceği düşüncesini taşımaktayız.

Seramikte kullanılan yabancı terimlerin birçoğunun Türkçede karşılığı bulunmamaktadır. Türkçe karşılıkları bulunmasına rağmen, yabancı şekli daha fazla kullanılan çok sayıda terimlerin bazı örnekleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1’de sunulan yabancı terimlerin Türkçedeki kullanım şekilleri ile ilgili birçok şey söylenebilir. Bazen Türkçe yazılmış basit bir cümlede birkaç yabancı terimin kullanıldığını ve bunun da cümlenin anlaşılmasını zorlaştırdığını görmek mümkündür. Örneğin: “*Daha çok dekoratif özellikli olan kaplarda, bu tip efektler çok çekici olup, krakle olarak tanınırlar.*” (Cooper 2010: 36). Bu cümlede ge-

çen yabancı kelimeler; *dekoratif, efekt ve krakle* kelimeleridir. Bunun yerine Türkçedeki karşılıkları olan; *süs, etken ve çatlak* terimleri yazılmış olsaydı cümle daha kolay anlaşılabilirdi: “Daha çok *süs* özelliği olan kaplarda, bu tür *etkenler* çok çekici olup, bunlar *çatlak* olarak tanınırlar”.

Kökeni Türkçe olan ve dünya halklarının birçoğunun terim biliminde Türkçesi kabul görmüş olan terimlerin bile ne yazık ki, zaman zaman yabancı dildeki şekilleri ile karşılaşmaktayız. Buna örnek olarak “*sürme*” kelimesi gösterilebilir. “*Sürme*” kelimesinin etimolojik açıklamasının sunulması oldukça ilgi çekicidir.

Tablo 1. Seramikte yabancı şekli daha çok kullanılan terimlerden bazı örnekler ve Türkçe karşılıkları

Yabancı Terim	Türkçe Karşılığı	Yabancı Terim	Türkçe Karşılığı
<i>Dekor</i>	Süs	<i>Efekt</i>	Etki
<i>Angob</i>	Astar	<i>Pozitif</i>	Artı
<i>Krakle</i>	Çatlak	<i>Negatif</i>	Eksi
<i>Transparan</i>	Saydam	<i>Nüve</i>	Çekirdek
<i>Rötüş</i>	Çekidüzen	<i>Fırınlama</i>	Pişirme
<i>Frit</i>	Sırça	<i>İyonik bağ</i>	Yükümsel bağ
<i>Fritleştirme</i>	Sırçalaştırma	<i>Kovalent bağ</i>	Ortaklaşa bağ
<i>Deformasyon</i>	Şekil bozukluğu	<i>Glazur</i>	Sır
<i>Sinterleşme</i>	Pekişme	<i>Toksik</i>	Zehirli
<i>Vitrifikasyon</i>	Camlaşma	<i>Band</i>	Şerit
<i>Granül</i>	Tanecik	<i>Renk paleti</i>	Renk tonu
<i>Mat</i>	Donuk	<i>Plastik</i>	Özlu
<i>Aerografi</i>	Püskürtme	<i>Plastik olmayan</i>	Özsüz
<i>Ajur</i>	Kafes oyma	<i>Porozite</i>	Gözeneklilik
<i>Antimonit</i>	Sürme	<i>Kontinü</i>	Sürekli
<i>Forma</i>	Biçim, Şekil	<i>Periyodik</i>	Aralıklı
<i>Flüks</i>	Eritici	<i>Absorbsiyon</i>	Emilme
<i>Redüksiyon</i>	İndirgen	<i>Higroskopi</i>	Suçekme
<i>Okidasyon</i>	Yükseltgen	<i>Workshop</i>	Çalıştay
<i>Fonksiyonel</i>	Görevsel	<i>Refrakter</i>	Ateşe dayanıklı
<i>Fayans</i>	Çini	<i>Rölyef</i>	Kabartma
<i>Monte etmek</i>	Kurmak	<i>Plaka</i>	Tabaka
<i>Obraz</i>	İmge	<i>Turkuaz</i>	Türk mavisi
<i>Sembol</i>	Simge	<i>Graffito</i>	Kazıma resim
<i>Form</i>	Bünye	<i>Kompozit</i>	Karma

Elementlerin Devri Sistem cetveli'nin 51. hanesinde bulunan ve Latincesi stibiyum (Sb) olan element, dünya kimya literatüründe *sürme ve antimonit* isimleriyle bilinmektedir (Berkem 1999: 15; Busev 1971: 165; Bilge 1975: 31; PBHE 1977: 52).

Sürme elementinin ve bileşiklerinin seramik uygulamalarında özel bir yeri vardır. Terim olarak ise Türkçede antimonit şekli yaygın olarak kullanılmaktadır.

Sürme veya diğer ismiyle antimonit, altın, gümüş, bakır, cıva ve benzeri elementler, tarih öncesinden bilinen metallere aittir. Tarihçiler sürme'nin ilk elde edilmesinin 5 bin yıl önce eski Doğu dünyasında olduğunu söylemektedirler (PBHE 1977: 52). Aslında ilk başlarda bilinen, bu elementin kendisi değil, onun doğal bileşiği olan sürme sülfürük – Sb_2S_3 mineralidir. Bu mineralin ismi de sürme olarak bilinmektedir.

1789 yılında Fransız kimyacı Lavuaze bu elementi mineralinden ayrıştırarak saf element haline getirmiş ve ona Fransızca *antimonie* ismini vermiştir. Antimonie'nin kelime anlamı "rahip öldüren" anlamına gelmektedir. Elemente bu isim, o dönemde Bavarya'daki Stalhauzen kilisesinde bulunan 40 rahibin, Sb_2S_3 mineralinden zehirlenerek ölmesi ile ilişkilendirildiğinden verilmiştir (PBHE 1977: 54). Görüldüğü gibi, *sürme*'den farklı olarak, elemente *antimonit* isminin verilmesinin, bu maddenin özellikleri ile hiç bir bağlantısı yoktur ve sırf tarihi bir olayla ilgilidir.

Sürme kelimesi Türkçedeki 'sürmek' fiilinden gelip, göze sürülen maddeye verilen isimdir. Doğada bulunan Stibin (Sb_2S_3) mineral taşı ilk olarak Türkler bularak, o dönemlerde yaygın olan göz hastalığının tedavisi için gözlerine sürmüş ve faydasını görmüşlerdir. Daha sonra da onu süs maddesi olarak hem bayanların ve hem de erkeklerin gözlerine kirpiklerine, bıyıklarına ve sakallarına sürdüğü bilinmektedir (PBHE 1977: 55). Sürme adı ile yaygınlaşan bu mineralden elde edilen Sb elementine de, dünyanın bir çok dilinde sürme denilmektedir. Hatta Ruslarda sürme kelimesi bir kimyasal maddenin ismi olmaktan ziyade, bir Türkçe unsuru olarak halk diline geçerek, onların folkloruna bile girmiştir. Bir Rus atasözünde böyle der:

Ruşçası

"*Muj v tyurme, a jena v syurme.*"

Çevrisi

Kocası türmede (hapiste) hanımı sürmede." (Dal 1935: 362).

(Bu atasözünde kocası hapiste olan bir bayanın süslenmesi eleştirilir).

Ruslara ait bu atasözünün Türkçe açısından diğer ilginç tarafı, 4 kelimedenden oluşan bir cümlenin 2 kelimesinin (türme ve sürme) Türkçe olmasıdır. Bilindiği üzere 'türme' kelimesi eski Türkçede 'turmak' kelimesinden türemiştir; cezalandırılan kişiyi belli bir süre bir yerde tutmaya, tutsak olmaya zorlamak için kullanılmıştır. Nitekim günümüz Azerbaycan Türkçesinde bu kelime aynen 'türme' olarak kullanılmaktadır. Kelimenin Türkiye Türkçesindeki karşılığı da 'hapishane' veya 'cezaevidir'. Rus alfabesinde "ü" harfi olmadığı için onlar, aldıkları bu kelimeyi "tyurma" (Rusça yazılışı "Тюрма") (Şerbinin 1989: 609) şeklinde kullanmaktadırlar.

Çok ilginçtir ki, orta çağ kitaplarında sürme elementinin simgesi ağzı açık kurt şekli ile gösterilmektedir (PBHE 1977: 54, 60). Eski Türklerde kurt sembolünün özel bir yeri olduğu göz önüne alınırsa bu husus da oldukça düşündürücüdür.

Kendimize ait *sürme* terimini kullanmadığımız gibi, yabancılardan aldığımız *antimonit* kelimesinin de Türkçede *antimon*, *antimonit*, *antimonyum*, *antimony* vb. yazılış şekilleri ile karşılaşırız ki, bunun da doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı kavramın tek bir terimle karşılığının kullanılmaması, bu alanda belli bir bilgi birikimi olmayan kişilerce yanlış anlaşılmalara, hatta bunların her birini farklı kavramlar olarak algılanmasına neden olmaktadır. Yabancı terimin, Türkçenin dil kurallarına uygun tek yazılış ve söyleniş şekli kabul edilmeli ve herkesin de buna uyması gerekmektedir. Aksi durumun birçok anlaşılmazlığa ve kavram kargaşasına neden olacağı düşünülmektedir.

3. Konunun Eş anlamlı Terim ve Kavramların Kullanılması Açısından İncelenmesi

Aynı kavram bildirimini farklı terim veya kelimelerle ifade olunması dil biliminde eş anlamlılık olarak nitelenmektedir (Aksan 2000: 68). Eş anlamlılık dilin zenginliği sayılabilir. Fakat söz konusu terim olunca onun net olarak bir kelime ile ifade edilmesi ve tek şekilde yazılması gerekmektedir. Aksi takdirde bu durum, bilimsel değişim temel ilkesine de ters düşmektedir.

Seramik alanında Türkçe yazılan eserleri incelerken eş anlamlılık konusu ile sık sık karşılaşmıştır. Karşılaşılan durumu bir sistem halinde sunacak olursak, bu eş anlamlılığı 3 grupta toplamak mümkündür;

Aynı kavramın yabancı dildeki karşılığının farklı yazılış şekillerinin kullanılması,

Aynı kavramın yabancı dildeki ve Türkçedeki karşılıklarının paralel şekilde kullanılması,

Aynı kavramın Türkçedeki karşılığının farklı kelimelerle bildirimi.

Seramikteki bu eş anlamlılığı, görsel olması açısından ve örnekler de ekleyerek aşağıdaki tablo haline getirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Seramik alanındaki Türkçede eşanlamlı terim ve kavramların kullanım şekilleri ve örnekleri

Eş Anlamlılığın Karşılaşılan Türleri	Örnekler
Yabancı terimlerin farklı yazılış şekli	Kuvars–Kuvarts–Kuvartz–Kvarts–Kuars; Sinterleşme–Zinterleşme; Oksitleşme–Oksidasyon; Plastiklik–Plastfikasyon; Vitrifiye–Vitrifikasyon; Majolika–Majolik–Maolica–Mayolik; Poroz–Porozite vb.
Yabancı ve Türkçedeki karşılıkların paralel kullanımı	Turkuaz–Türk mavisi; Angop–Astar; Transparan–Saydam; Fayans–Çini; Plastik–Özlu; Workshop–Çalıştay; Rölyef–Kabartma; Aeorografi–Püskürtme; Fritleştirme–Sırçalaştırma vb.
Türkçedeki karşılıkların farklı kelimelerle bildirimi	Süsleme–Bezeme; Küçülme–Büzülme; Bünye–Gövde; Saydam–Şeffaf; Donuk–Buzlu; Biçimlemek–Şekillendirmek–Şekil vermek; Zorerir–Güçerir–Ateşe dayanıklı; Sürekli–Aralıksız; Kavlama–Kabuklama–Soyulma vb.

Tablo 2’de sunulan bu 3 türün her birini, seramik üzerine Türkçe yazılmış eserlerden aldığımız örneklerle açıklamaya çalışalım.

Yabancı terimlerin Türkçede farklı yazılış şekillerinin en bariz örneği *kuvars* kelimesi sayılabilir. Doğal bir mineralin ismi, aynı zamanda da seramiğin olmazsa olmaz temel bileşiği sayılan kuvarsın (SiO_2) Türkçede 5’ ten fazla yazılış şekline rastlamak mümkündür. Araştırdığımız eserlerde kelimenin “kuvars”, “kuvarts”, “kuvartz”, “kvarts”, “kuars” (Arcasoy 1985: 13; Cooper 2010: 41; İşman

1972: 9, 31; Tanışan 1988: 5; Sümer 1990: 1) vb. şekillerde yazıldığı görülmektedir. Doğru olan, bunlardan birinin seçilmesi ve kullanılmasıdır.

Bu tür yabancı terimlerin Türkçede rasgele yazılışının diğer bir örneği *ma-jolika* kelimesidir. Türkçe yazılan eserlerde bu terime: “*majolika*”, “*maolica*”, “*mayolika*”, “*majolik*” (Sözen 2005: 152; Arcasoy 1985: 3; SSS 2001: 59; İşman 1972: 85; Sevim 2011: 156) şekillerinde rastlanır. Aynı zamanda Türkçe kaynaklarda bu kavramın “*Majolik*”, “*Fayans*” ve “*Çini*” kelimeleri ile karşılandığı da görülmektedir: “*Majolik ve Fayans (Çini) aynı anlamda kullanılan iki farklı kelimedir. Majolik ve Fayans aynı cins mamule verilen adlardır.*” (İşman 1972: 85). Ayrıca *majolikaya* kavram olarak bakıldığında; bunu kimisi seramik ürün, seramik malzeme, kimisi yöntem veya süsleme çeşidi, sanat türü vb. tanımlarla açıklamışlardır.

Yabancı terimlerin Türkçede bu kadar farklı yazılmasının temel nedeni, yazarların bu terimi aldıkları kaynağın diline de bağlı olabilir. Çünkü yabancı terimlerin kullanımını en fazla çeviri eserlerinde yer almaktadır.

Şimdi de tespit ettiğimiz ikinci durum, yani aynı bir terimin iki dildeki karşılığının paralel kullanılmasına ait örnekler bakalım: “*Mürekkep ile belirgin hale getirilmiş krakle ve çatlak sır*” (Cooper 2010: 36). Bu cümledeki *krakle ve çatlak* terimleri, sırn çatlamış olduğu kavramını karşılayan yabancı ve Türkçedeki karşılıklardır. Aslında bunlardan birini kullanmak yeterlidir. Bir cümlede aynı bir terimin paralel kullanıldığı diğer örnekte ise: “*Metaller, oksijenli atmosferlerde pişirilmelerinin yanı sıra, indirgen ortamlarda farklı renk etkileri elde etmek için de kullanılır*” (Yoleri 2008: 57). Buradaki “*oksijenli atmosfer*” kavramının Türkçedeki karşılığı “*yükseltgen ortam*”, Türkçe yazılan “*indirgen ortam*” kavramının yabancı dildeki karşılığı ise “*redüksiyon atmosfer*” kelimeleridir. Bu örnekte iki yabancı (*oksijenli atmosfer*) ve iki Türkçe (*indirgen ortam*) karşılıkların kullanılması dikkatimizi çekmiştir. Yine bu gruba ait başka bir örneğe bakalım : “*... artan sıcaklıkla yüzey tabakası eriyip camsı hale gelinceye kadar...*” (Fraser 2010: 90). Ardından : “*Bünyenin vitrifikasyon sıcaklığına kadar pişirilmesi sürecinde sırn erimesi...*” (Fraser 2010: 91). Burada kullanılmış olan “*camsı hal*” ve “*vitrifikasyon*” terimleri, sırn eriyerek cam haline dönüşmesi kavramın Türkçedeki ve yabancı dildeki karşılıklardır. Görüldüğü üzere, ilk cümlede aynı kavramın Türkçesi (*camsı hal*), ikinci cümlede ise yabancı (*vitrifikasyon*) şekli kullanılmıştır.

Tespit edilen üçüncü durum, yani aynı bir kavramın Türkçedeki karşılığının farklı kelimeler ile ifade edilmesi meselesi de, sık sık rastlanılan eş anlamlılık türüdür. Örnek olarak: “*Soyulma, kavlama ve kabuklama*” (Cooper 2010: 37)

cümlesini gösterebiliriz. Başlık halinde sunulan bu 3 kelimenin her üçü de, seramik bünye üzerine uygulanan sır veya astar tabakasının bünyeye iyice tutunamayarak pul pul atma kavramını karşılayan sözcüklerdir. Örnekten de anlaşılacağı gibi aynı bir kavramı karşılayan terimin peş peşe 3 tür Türkçe karşılığı kullanılmıştır. Seramikte bu kelimelerden terim olarak en çok *kavlama* şekli kullanılır. Diğer bir örnek ise : "*Endüstri ve sanayinin gelişmesiyle tarihsel süreç içerisinde büyük bir değişiklik gösteren seramik...*"(Sevim 2011: 485) şeklindedir. Burada da aynı anlama gelen 2 kelime ("endüstri" ve "sanayi") artarda kullanılmıştır. Endüstri kelimesi her ne kadar yabancı bir sözcük olsa da artık dilimize geçmiştir. Bu türe ait örnekleri devam ettirecek olursak : "*Atom tartısı, mol ağırlıkları...*" veya "*Molekül ağırlıklarını, formül tartılarını...*"(Doğan 1988: 18) gösterebiliriz. Bu örnekte aynı bir kavram iki farklı şekilde: hem *ağırlık*, hem *tartı* şeklinde sunulmuştur. Oysa aynı kitabın diğer bir yerinde karşılığın tek şekli ; "*Molekül tartısı veya formül tartısı*" (Doğan 1988: 22) kullanılmıştır ki, doğru olan da budur.

Seramik alanındaki Türkçe yazılarda bu tür örnekler fazlasıyla bulunmaktadır. Bu konuda çok şey araştırılıp, söylene bilir. Tüm bu yukarıda söylenenlerden belli sonuçlara varılarak, konu ile ilgili aşağıdaki önerilerde bulunabiliriz.

4. Sonuç ve Öneriler

Seramik alanında kullanılan Türkçenin durumunu terim ve kavramlar açısından değerlendirecek olursak, temel sorunun seramikte terim birliğinin sağlanmaması ile ilgili olduğu ve bunun da bir terim kargaşasına yol açtığı açıkça görülmektedir.

Seramik alanında Türkçe yazılan eserlerin anlaşılmasını zorlaştıran ve dilin de kirlenmesine sebep olan bu kargaşanın tespit ettiğimiz nedenleri aşağıdaki-lerdir:

- Seramik çalışmalarında, özellikle çeviri eserlerinde yabancı kökenli terim ve kavramların yoğun olarak kullanılması
- Türkçe eserlerde yabancı terim ve kavramların farklı yazılışı
- Aynı kavramın yabancı dildeki ve Türkçedeki karşılığının paralel şekilde kullanılması (eş anlamlılık)
- Aynı kavramın Türkçedeki karşılığının farklı kelimelerle ifade edilmesi.

Bu ve benzeri nedenlerin önlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, seramikte kullanılan Türkçenin bir bilim ve sanat dili olarak gelişmesi engellenmiş olacaktır. Seramikte yaşanan terim ve kavram kargaşasının ortadan kaldırılmasının tek yolu; seramiğin kendine özgü sabit terimlerinin belirlenmesi, kapsamlı bir Türkçe Seramik Terimleri Sözlüğünün oluşturulması ve seramik alanında çalışan her kesin bu sözlüğe uymasındır. Kavramlar açıklanırken ve terimler seçilirken, kullanılan Türkçenin onu en iyi anlatabilecek nitelikte olması ilkesi gözetilmelidir. Bunun için Türkçenin kelime hazinesinden iyi bir şekilde faydalanılması ve gerekirse diğer lehçelerdeki Türkçe terim ve kavramlardan da kaçınılması gerekir.

Mevcut sözlükler seramikte tam yeterli olmasalar da, şimdilik yazarların kendi çalışmalarında bunları temel almaları faydalı olur. Oysa her kes farklı kelime ve terimleri kullandığı sürece, seramik alanının Türkçesi daha da kirletilmiş ve düşüncelerimizin yazıya dökülmüş şeklinin anlaşılması zorlaşmış olacaktır. ©

KAYNAKLAR

- ACIPAYAMLI, Orhan (1976). *Zanaat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- ARCASOY, Ateş (1983). *Seramik Teknolojisi*, İstanbul: Marmara Üni. Yay.
- ARSEVEN, Celal E. (1965). *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Yay.
- ASADOV, Alikram (1997). *Türk Dillerinde Termin Yaradıcılığı*, Bakı: "Elm" Neşriyatı.
- AZERBAJCAN DİLİNİN İZAHLI LÜĞETİ (ADİL) (1983). III. C., Bakı: "Elm" Neşr.
- BENGİSU, Murat (2006). *Seramik Bilimi ve Mühendisliği*, Ankara: Nobel Yay.
- BERKEM Ali Rıza-GÜLTEKİN Selahattin (1999). *Kimya ve Kimya Mühendisliği Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İ.Ü. Basımevi.
- BİLGE Ali Nezih- GÜRKAN Elçin (1975). *Çağlayan Kimya Sözlüğü*, İstanbul: Çağlayan Basımevi.
- BURDEYNIY, M.A. (2005). *İskusstvo Keramiki*, Moskva: Profizdat.
- BUSEV A.İ., YEFİMOV İ.P. (1971). *Slovar Himiçeskih Terminov*, Moskva, İzdatelstvo "Prosveşeniye".
- COOPER, Emanuel (2010). *Seramik Sır Reçeteleri El Kitabı*, (Çev: Zeliha Mete), İzmir: Karakalem Kitabevi Yay.
- DAL, Vladimir (1935). *Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorussskogo Yazıka*, T. 3, Moskva: Gadsudarstvennoye İzdatelstvo İnostrannuh İ Natsionalnuh Slovarey.
- DOĞAN, Aksan (2000). *Türkçenin Sözcükleri*, Ankara: Engin Yay.
- DOĞAN, Şaduman (1988). *Açıklamalı Seramik Teknolojisi*, İstanbul: Birsen Yay.
- FRASER, Harri (2010). *Seramik Hataları ve Çözüm Yöntemleri*, (çev: Zeliha Mete ve İlker Özkan), İzmir: Karakalem Kitabevi Yay.
- GASIMOV, M. Ş. (1987). "Termin" ve Terminologiya" Anlayışları Barede. Terminologiya Meseleleri, Bakı: "Elm" Neşriyatı.
- İSTİNYELİ, Nüzhet, *Sanat Terimleri Ansiklopedisi*, 1. C. (1973), 2. C. (1976), Ankara: Doğu Matbuası.
- İŞMAN, Faruk (1972). *Seramik Teknolojisi*, İstanbul: D.T.G.S.Y.O. Teknik Yay.
- NECEFOĞLU, Hacali (2007). "Bilim ve Sanat Adamı Prof. Dr. Hudu Memmedov", *Türk Kültür ve Sanatından Kesitler Kitabı*, Konya: Kömen Yay., 133-142.
- ÖKSE, Tuba A. (1999). *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yay.
- ÖLMEZ, Halis (1999). "Kimya Terimleri Sorunu", VIII. Ulusal Kimya Kongresi, 3 Ağustos-4 Eylül, Samsun, XIX-XX.

- POPULYARNAYA BİBLİOTEKA HİMİÇESKİH ELEMENTOV (PBHE), (Ed: İ. V. Petryanov-Sokolov), (1977), Moskva, İzdatelstvo "Nauka".
- Seramik Sanatı ve Sorunları (SSS) (2001). 2. Uluslar Arası Avanos Keramik Sempozyumu, 24 Ağustos-3 Eylül, Avanos, 59.
- SEVİM, Sıdıka S. (2007). *Seramik (Dekor ve Uygulama Teknikleri)*, İstanbul: Yorum Sanat Yay.
- SEVİM, Sibel-ÖZER, Gökçe (2011). "Sanat Objesi Olarak Keramik Bebekler ve Tarihsel Gelişmeleri", *İFAS Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 20-22 Ekim, Konya, 481-489.
- SÖZEN Metin-TANYELİ Uğur (2005). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 8. Basım
- SÜMER, Güner (1977). *Seramik Sanayi El Kitabı*, Ankara.
- SÜMER, Güner (1990). *Endüstriyel Seramikler*, 1. C., Eskişehir: ANAÜ. Yay.
- ŞAHİN, Faruk (1983). *Seramik Sözlüğü*, İstanbul: Anadolu Sanat Yay.
- ŞERBİNİN, V.G. (1989). *Russko-Turetskiy Slovar*, Moskva: İzdatelstvo "Russkiy Yazık".
- TANIŞAN, Hüseyin-METE, Zeliha (1988). *Seramik Teknolojisi ve Uygulaması*, Söğüt: Birlik Matbaası.
- TURANİ, Adnan (2010). *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 13. Basım
- TÜRKÇE SÖZLÜK (TS) (1989). 2. C., Ankara: TDK Yay.
- YOLERİ, Halil (2008). *Pişmiş Kil ile İletişim*, İzmir: Tibyan Yay.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Ankara: TDK Yay.